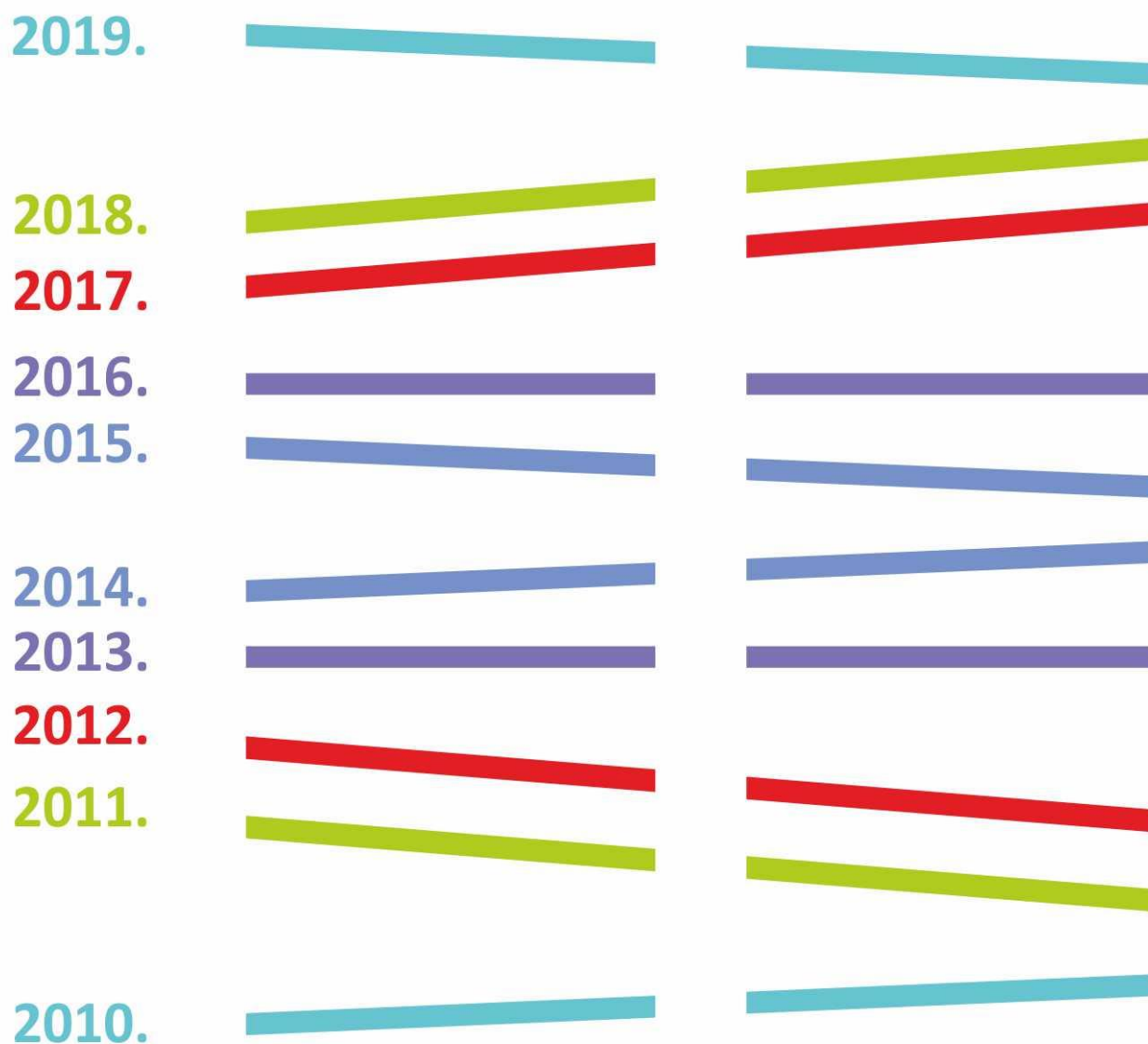

Истраживање

ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЉЕ СРБИЈЕ
„Др Милан Јовановић Батуг”

о ефектима и ставовима у вези са
Законом о заштити становништва
од изложености дуванском диму

**Истраживање о ефектима и ставовима
у вези са Законом о заштити становништва
од изложености дуванском диму
– поређење резултата од 2010. до 2019. године –**

Издавач:

Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”
Београд, 2020.

Главни и одговорни уредник:

Верица Јовановић
в. д. директора Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”

Аутори:

Надежда Николић
Биљана Килибарда
Јелена Гудељ Ракић

Лектура и коректура:

Тамара Груден

Дизајн и графички прелом:

Милица Салашки

Штампа и графичка припрема:

Pressia, Београд

Тираж:

300

ISBN 978-86-7358-115-6

Садржај

1. Увод	1
2. Методолошки опис истраживања и структура узорка	2
3. Поређење резултата истраживања од 2010. до 2019. године.....	3
3.1. Заступљеност пушења и престанак пушења	3
3.2. Изложеност становништва дуванском диму и утицај Закона на пушачке навике....	10
3.3. Ставови становништва у вези са пушењем и забраном пушења	14
3.4. Учесталост употребе и ставови у вези са употребом других дуванских и никотинских производа	18
4. Закључци	22
5. Списак графикана.....	24
6. Референце.....	25

1. Увод

Производња дувана и дуванских производа и њихова употреба имају за последице бројне здравствене, еколошке и социјалне проблеме у свету.

Дуван је један од водећих превентабилних фактора ризика оболевања од хроничних незаразних болести као што су обољења срца и крвних судова, обољења дисајних органа и малигна обољења. Глобално гледано, 14% свих смртних случајева од незаразних болести код старијих од 30 година се приписује дувану. На глобалном нивоу, економски губици повезани са дуваном већи су од билиона долара, а трошкови лечења болести које су последица употребе дувана негативно се одражавају и на социо-економски статус породица. Осим тога, гајење дувана само по себи је штетно за здравље људи и доприноси деградацији животне средине (1).

Као одговор на глобалну епидемију употребе дувана, СЗО је 2003. године усвојила Оквирну конвенцију о контроли дувана (ОККД) која је у примени од 2005. године (2). Примена овог јавноздравственог споразума допринела је смањењу употребе дувана и изложености дуванском диму у многим земљама, спашавајући животе и побољшавајући здравље људи (1). Србија је ову конвенцију ратификовала 2006. године.

Једна од мера предвиђених ОККД је потпуна заштита становништва од изложености дуванском диму у складу са доказима из научних истраживања која недвосмислено показују да не постоји ниво изложености који се може сматрати безбедним. Бројне земље усвојиле су законе који имају за циљ заштиту становништва од изложености дуванском диму, са разликама у местима на којима се забрањује пушење, производима чија употреба се забрањује на местима на која се закон односи и начинима спровођења и надзора над законом. Ове разлике утичу и на ефикасност законске регулативе у смислу заштите становништва од дима дуванских и никотинских производа.

У Србији је 2010. године усвојен Закон о заштити становништва од изложености дуванском диму (3). Канцеларија за превенцију пушења Института за јавно здравље Србије сваке године, редовно, од усвајања овог Закона, спроводи истраживања о ставовима становништва у вези са његовим ефектима и применом.

У овој публикацији су приказани трендови одређених резултата истраживања за поједине показатеље за период од 2010. до 2019. године или у периоду 2015–2019. године за нека питања која су у складу са циљевима истраживања. Резултати ових истраживања могу дати корисне смернице за планирање и имплементацију активности усмерених ка смањењу пушења и изложености дуванском диму.

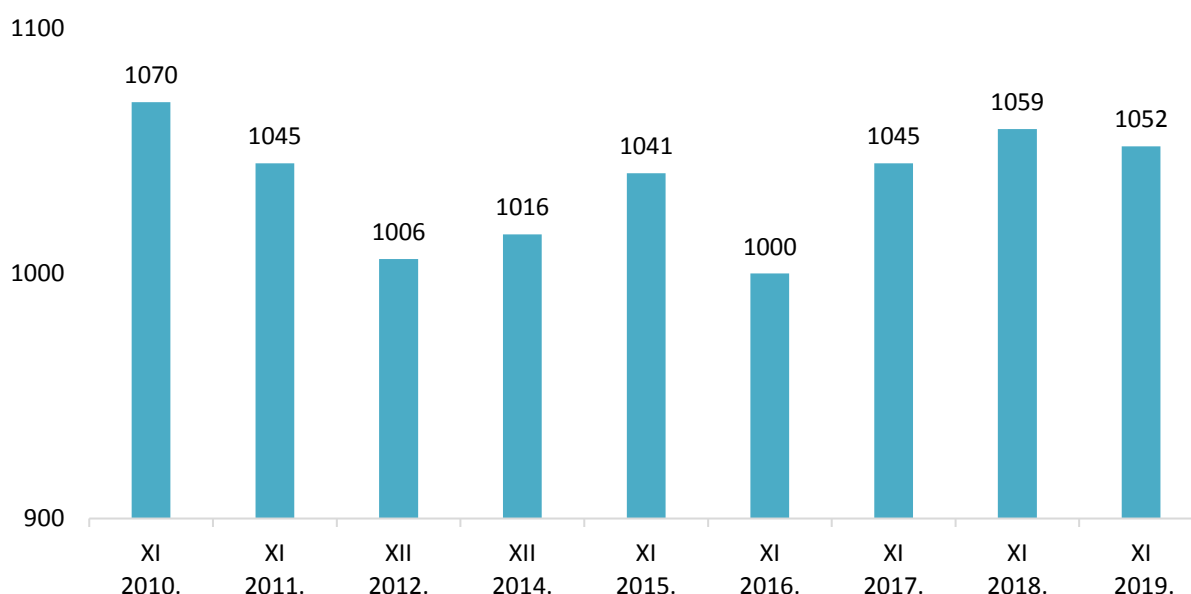
2. Методолошки опис истраживања и структура узорка

Канцеларија за превенцију пушења је спровела укупно једанаест истраживања у периоду 2010–2019. године. Прво истраживање је спроведено у новембру 2010. године непосредно пред усвајање Закона, затим након три, шест и 12 месеци након усвајања (у марту, мају и новембру месецу). У наредним годинама истраживање је спровођено једанпут годишње, искључујући 2013. годину. У овој публикацији представљени су резултати истраживања спроведених пре усвајања Закона, годину дана након усвајања Закона и свих наредних истраживања (укупно девет таласа истраживања).

Свако истраживање је спроведено на репрезентативном узорку пунолетних грађана на територији Србије без Косова и Метохије. Подаци су прикупљани у последњим месецима године (новембар или децембар) уз помоћ посебно дизајнираног упитника, методом директног интервјуисања у домаћинствима. Истраживањем је обухваћен узорак становништва у градовима и ванградским насељима, са испитаницима оба пола, различите старосне доби и образовног и материјалног статуса, са циљем да структура узорка верно одражава структуру популације. Резултати истраживања стога одражавају ставове и заступљеност и обрасце употребе дувана и електронских цигарета „становника Србије”, а не „испитаника/ца”.

Величина узорка према годинама истраживања је приказана на графикону 1.

Графикон 1. Број испитаника према години истраживања, Република Србија, 2010–2019.

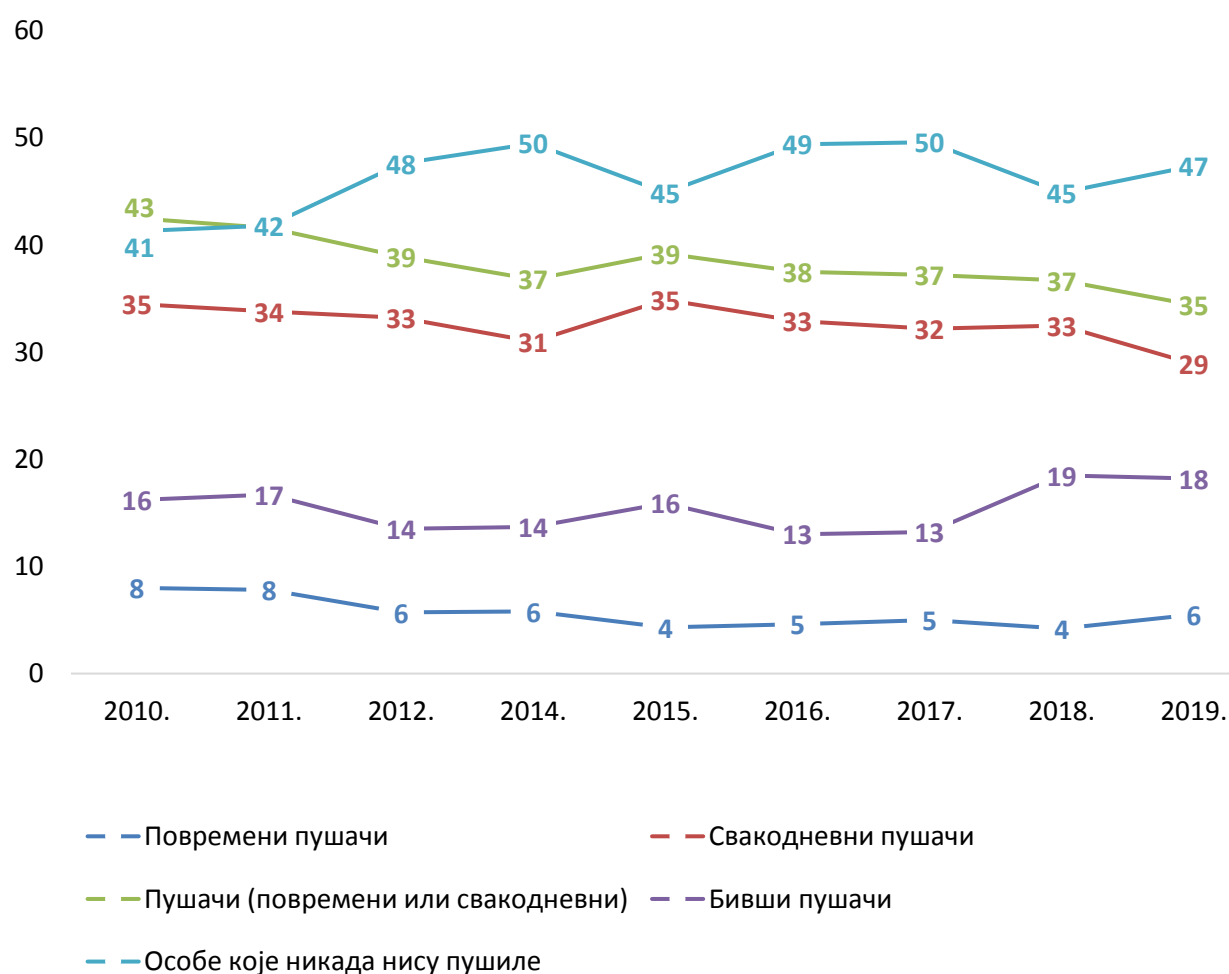

3. Поређење резултата истраживања од 2010. до 2019. године

3.1. Заступљеност пушења и престанак пушења

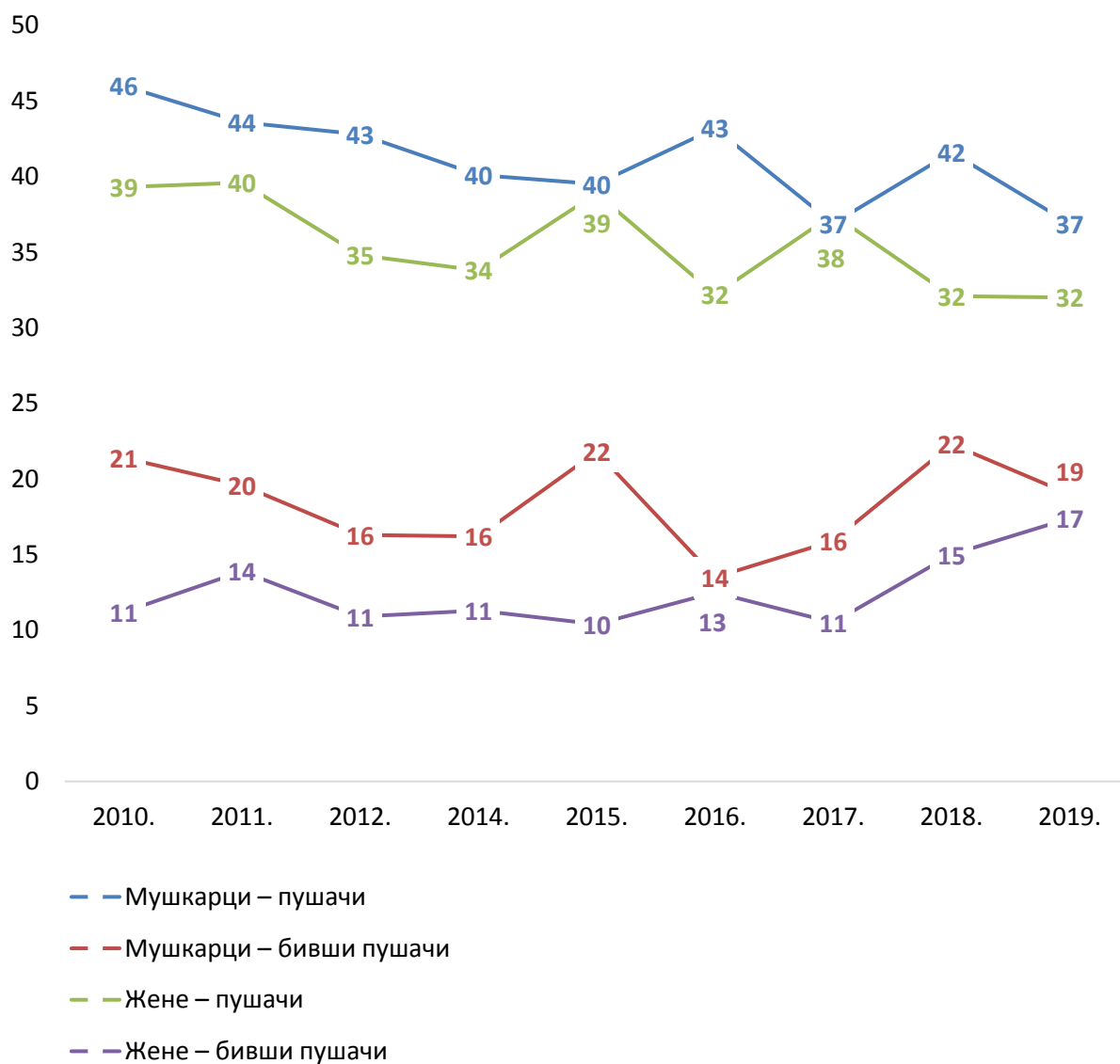
У оквиру овог истраживања пушачима се сматрају они који пуше повремено или свакодневно. Поређења резултата истраживања спроведених у периоду 2010–2019. година о пушачком статусу показују да је проценат пушача (свакодневних и повремених) у Србији смањен са 43% у 2010. години на 35% у 2019. години, као и да се проценат оних који нису никада пушили повећао са 41% у 2010. години на 47% у 2019. години. Приметан је и пад свакодневних пушача са 35% у 2010. години на 29% у 2019. години (графикон 2).

Графикон 2. Пушачки статус одраслих становника, Република Србија, 2010–2019. (%)

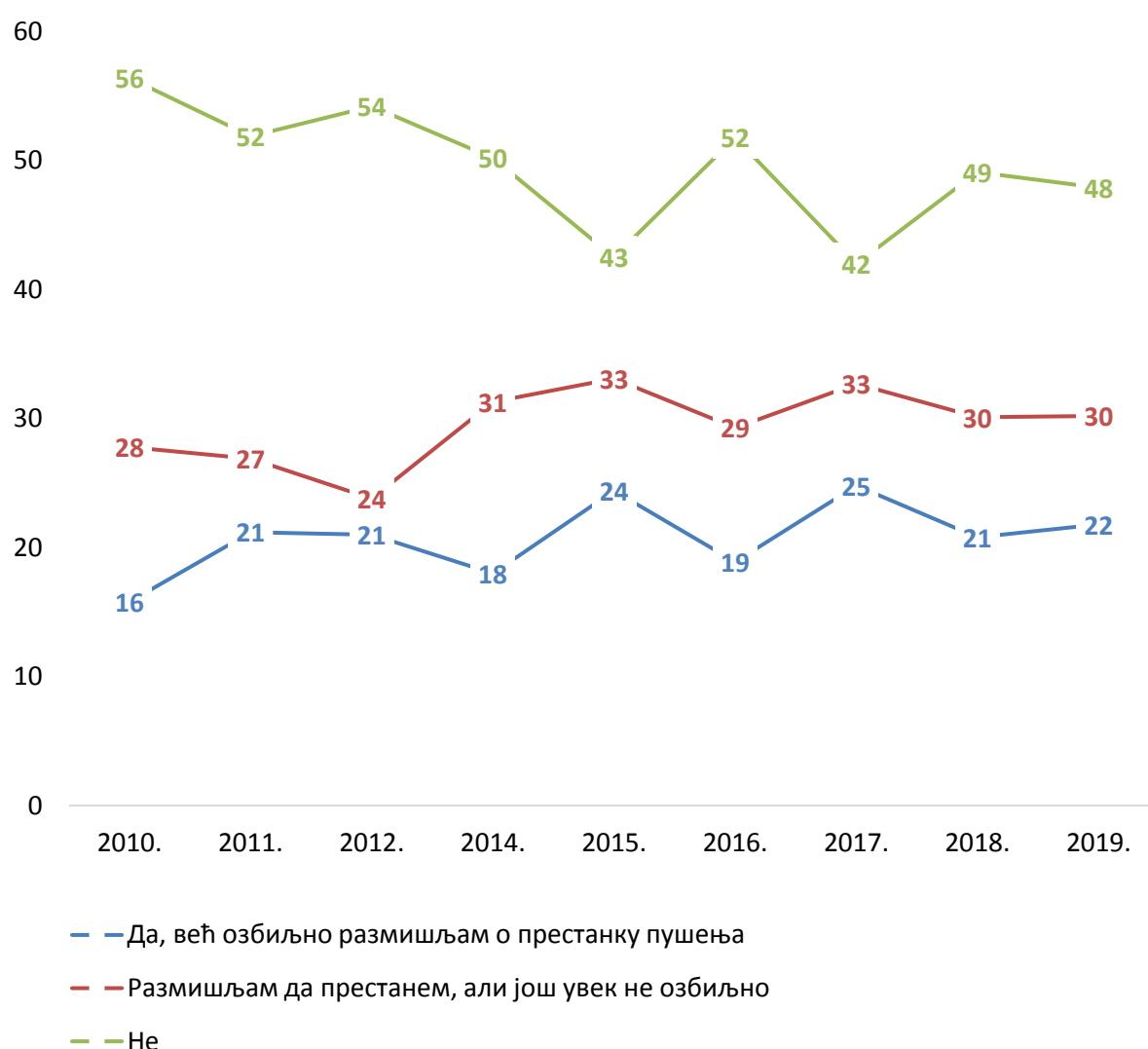
Тренд смањења пушења уочава се и међу мушкарцима и међу женама (графикон 3).

Графикон 3. Заступљеност пушача и бивших пушача, Република Србија, 2010–2019. (%)

Према подацима из истраживања примећује се повећање процента пушача који озбиљно размишљају да престану да пуше и оних који желе да престану да пуше, али нису још озбиљно размишљали о томе, док опада број оних који не желе да престану да пуше (графикон 4).

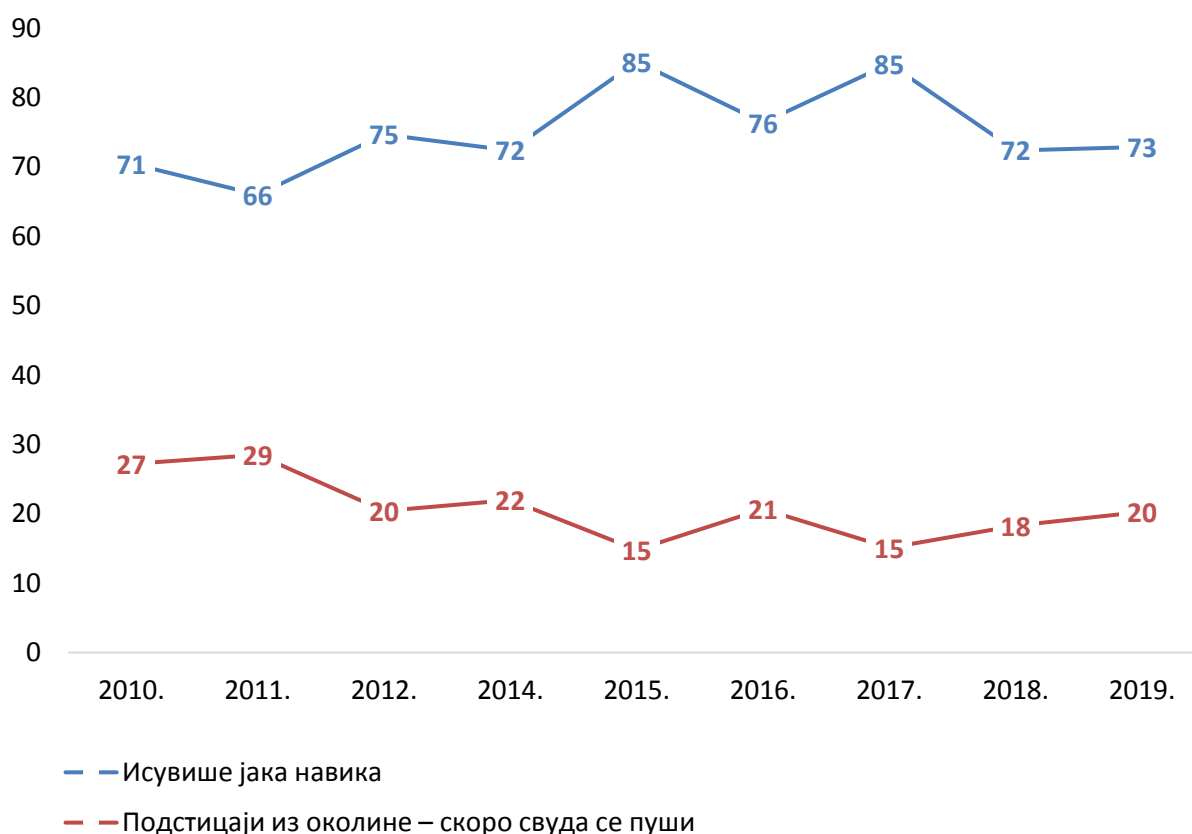
Графикон 4. Жеља за престанком пушења повремених и сталних пушача, Република Србија, 2010–2019. (%)

Највећи проценат пушача (66–85%) у свим годинама истраживања наводи да је исувише јака навика разлог зашто им је тешко да престану да пуше. Иако је у поређењу са периодом пре усвајања Закона (када је као препреку за престанак пушења 27% пушача навело подстицаје из околине) дошло до пада, и даље петина пушача наводи овај разлог као препреку за остављање цигарета. Овај резултат указује на велику заступљеност места и окружења у којима се пуши (графикон 5).

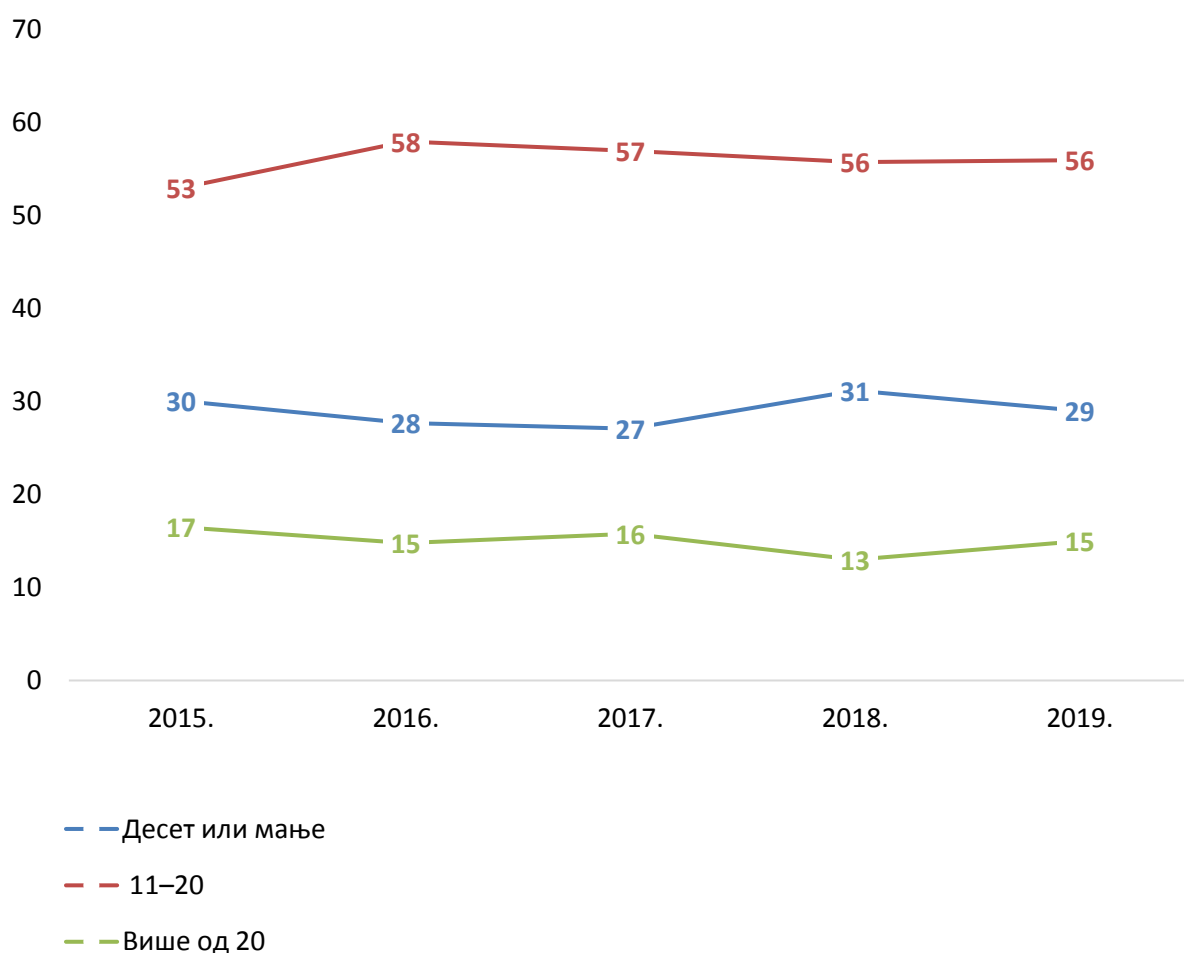
Графикон 5. Одговори на питање: „Шта је за вас главна препрека што нисте до сада престали да пушите упркос жељи да престанете?“, Република Србија, 2010–2019. (%)

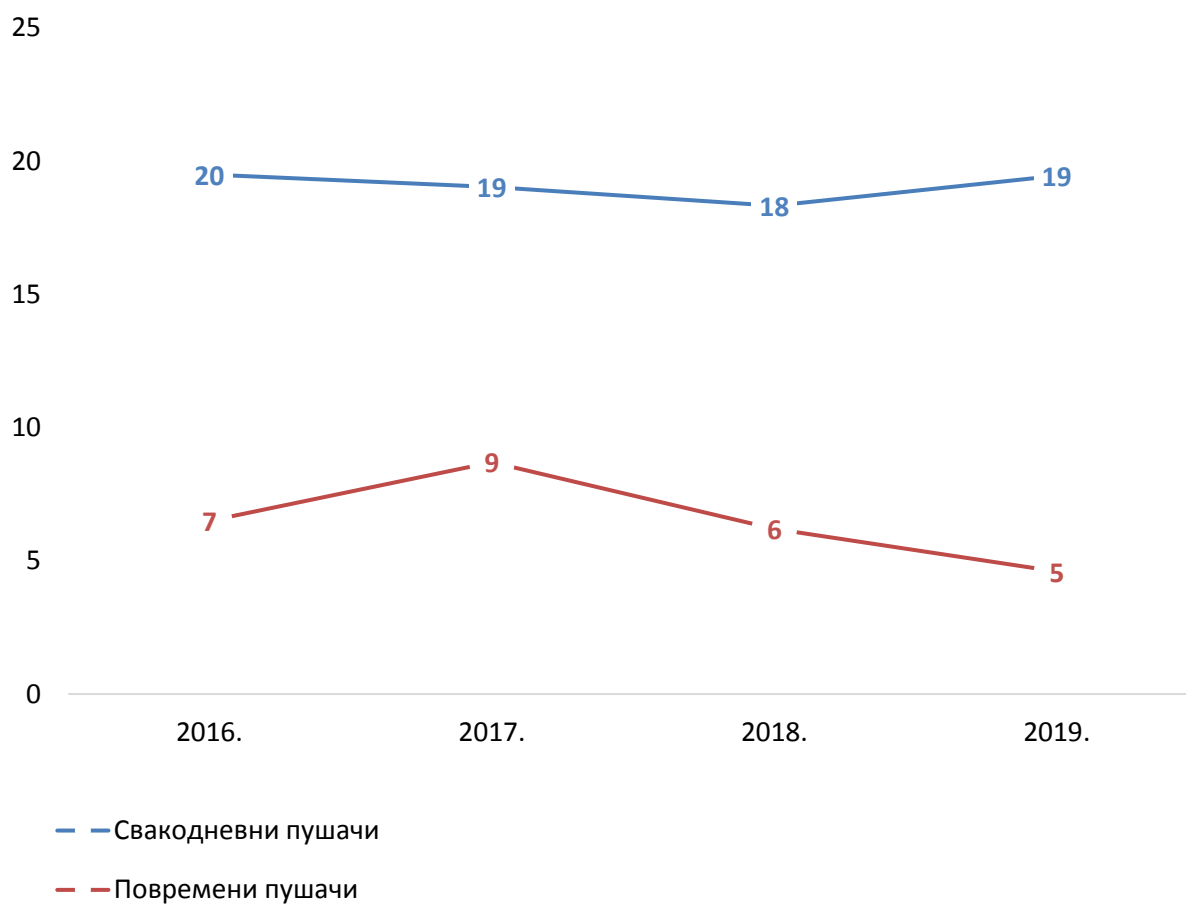
* На графикону нису приказани одговори: „Друго“ и „Не зна/одбија да одговори“.

Од 2015. године у оквиру истраживања су прикупљани и подаци о броју цигарета које пушачи попуше на дневном нивоу. Процент пушача који пуше више од 20 цигарета дневно није се значајно мењао током десетогодишњег периода. У 2015. години 17% пушача је пушило више од 20 цигарета дневно, док је у 2019. години овај проценат незнатно смањен – на 15%. У 2019. години свакодневни пушачи су у просеку током дана пушили 19 цигарета, а повремени пушачи пет (графикони 6 и 7).

Графикон 6. Одговори пушача на питање: „Колико цигарета попушите у току дана?“, Република Србија, 2015–2019. (%)

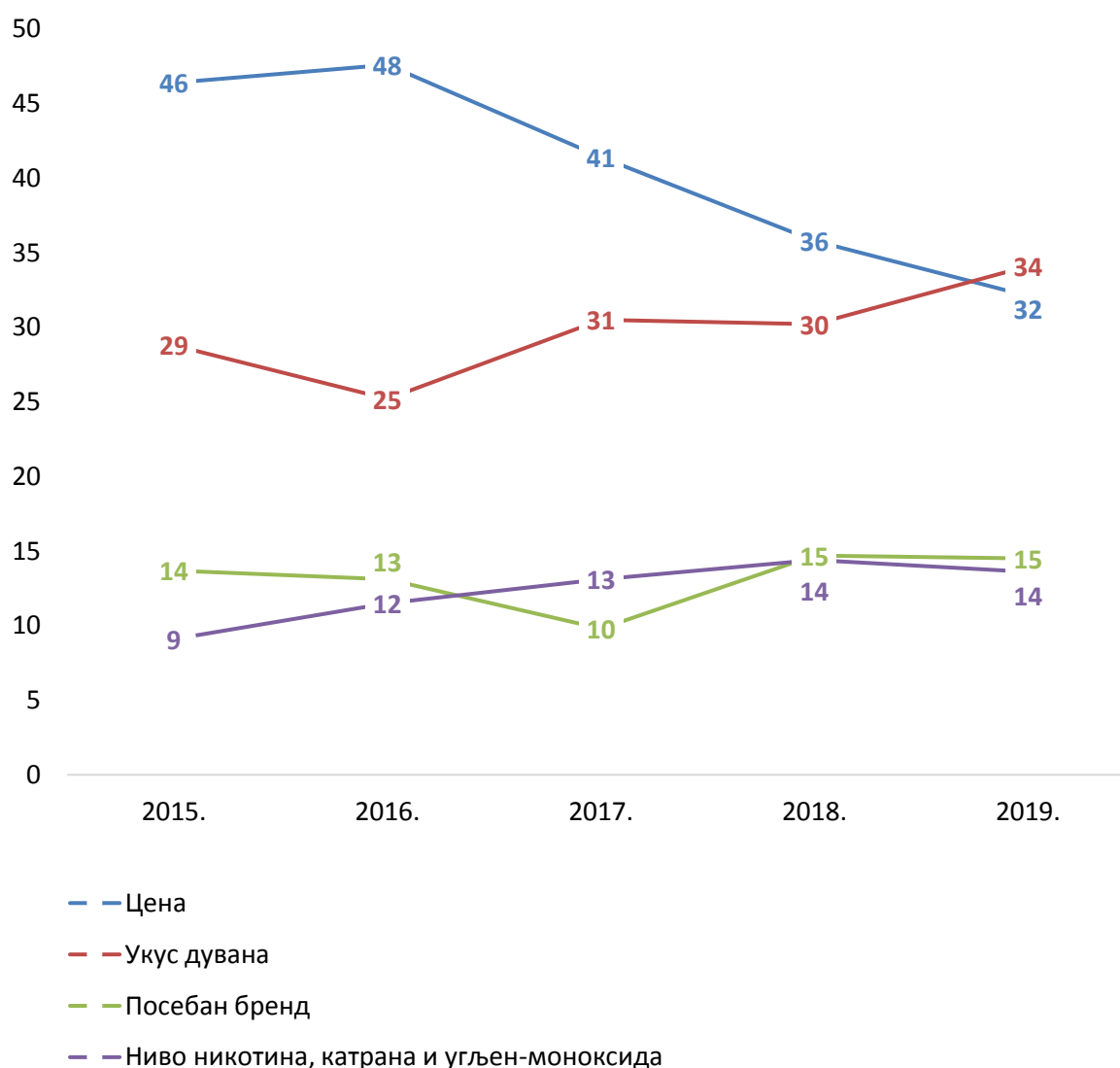

Графикон 7. Број просечно попушених цигарета међу свакодневним и повременим пушачима, Република Србија, 2016–2019. (%)

У водеће факторе од значаја за избор цигарета спадају укус дувана и цена. У периоду 2015–2018. године пресудан фактор при избору цигарета за највећи проценат пушача је била цена, док 2019. године највећи проценат пушача наводи да је укус дувана пресудан код избора цигарете. Истовремено, у периоду 2016–2019. година, уочава се и опадајући тренд у проценту пушача за које је цена пресудан фактор при избору цигарета (графикон 8).

Графикон 8. Одговори пушача на питање: „Шта је за вас пресудно код избора цигарета?“, Република Србија, 2015–2019. (%)

* Посебне ароме, дизајн и облик цигарета или паковања су као пресудан разлог наведени код мање од 3% пушача, па нису приказани на графикону.

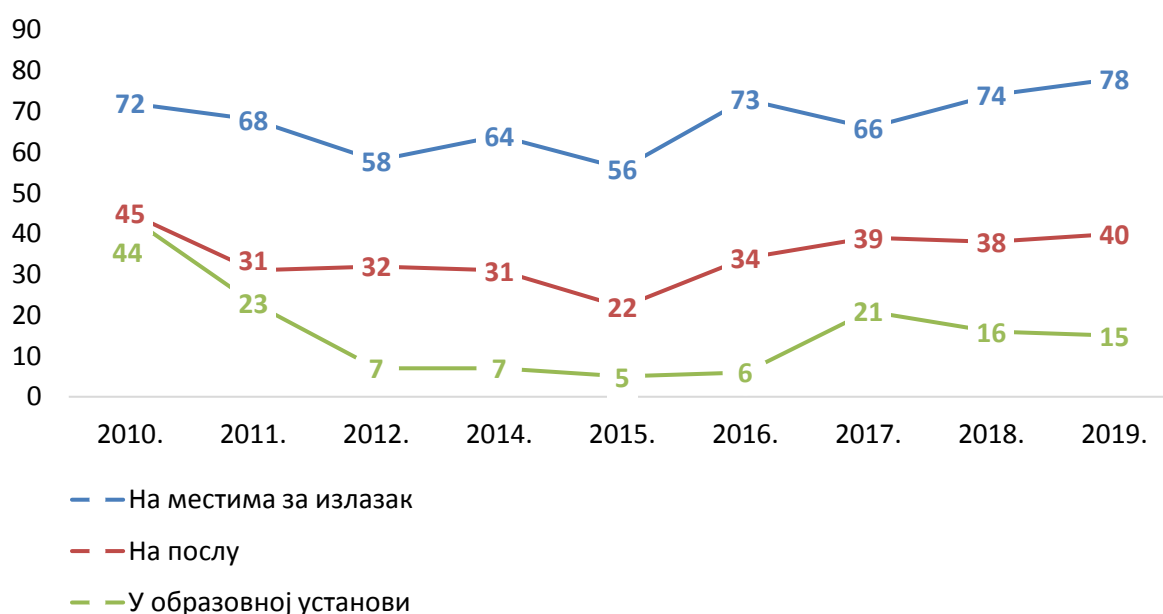
3.2. Изложеност становништва дуванском диму и утицај Закона на пушачке навике

Основни циљ законске регулативе којом се забрањује пушење на јавним и радним местима је заштита становништва од изложености дуванском диму. Усвајањем Закона смањена је изложеност дуванском диму на местима која Закон регулише, а промене социјалних норми доводе и до смањења изложености дуванском диму на местима на којима се пушење не регулише Законом (као што су то домаћинства). Поред тога, одређени проценат пушача након примене Закона смањује број попушених цигарета, а неки пушачи и престају да пуше.

Код становника Србије од 2015. године је изложеност дуванском диму смањена на радном месту са 45% у 2010. на 40% у 2019. години, а у образовним установама са 44% 2010. године на 15% у 2019. години. Ефекти Закона на смањење изложености дуванском диму били су значајнији до 2015. године, а након тога је приметно смањење утицаја Закона изражено кроз поновни раст изложености дуванском диму.

Изложеност дуванском диму на местима за изласке је смањена са 72% у 2010. години на 56% у 2015. години, али је 2019. године изложеност становништва дуванском диму на овим местима већа (78%) у поређењу са 2010. годином (графикон 9).

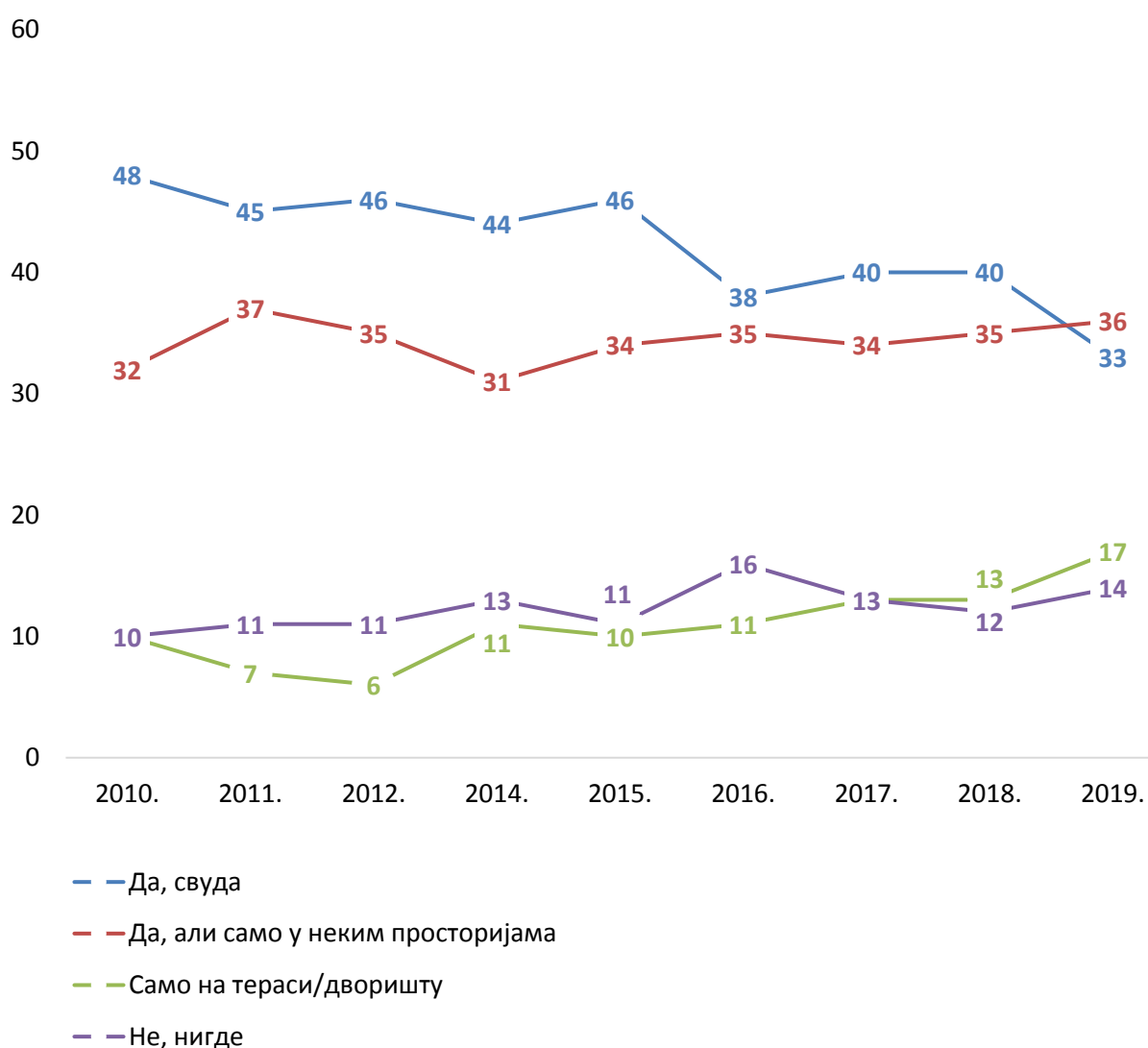
Графикон 9. Изложеност становништва* дуванском диму према месту изложености, Република Србија, 2010–2019. (%)

* Односи се на становништво на које је питање примењиво и које је одговорило на питање.

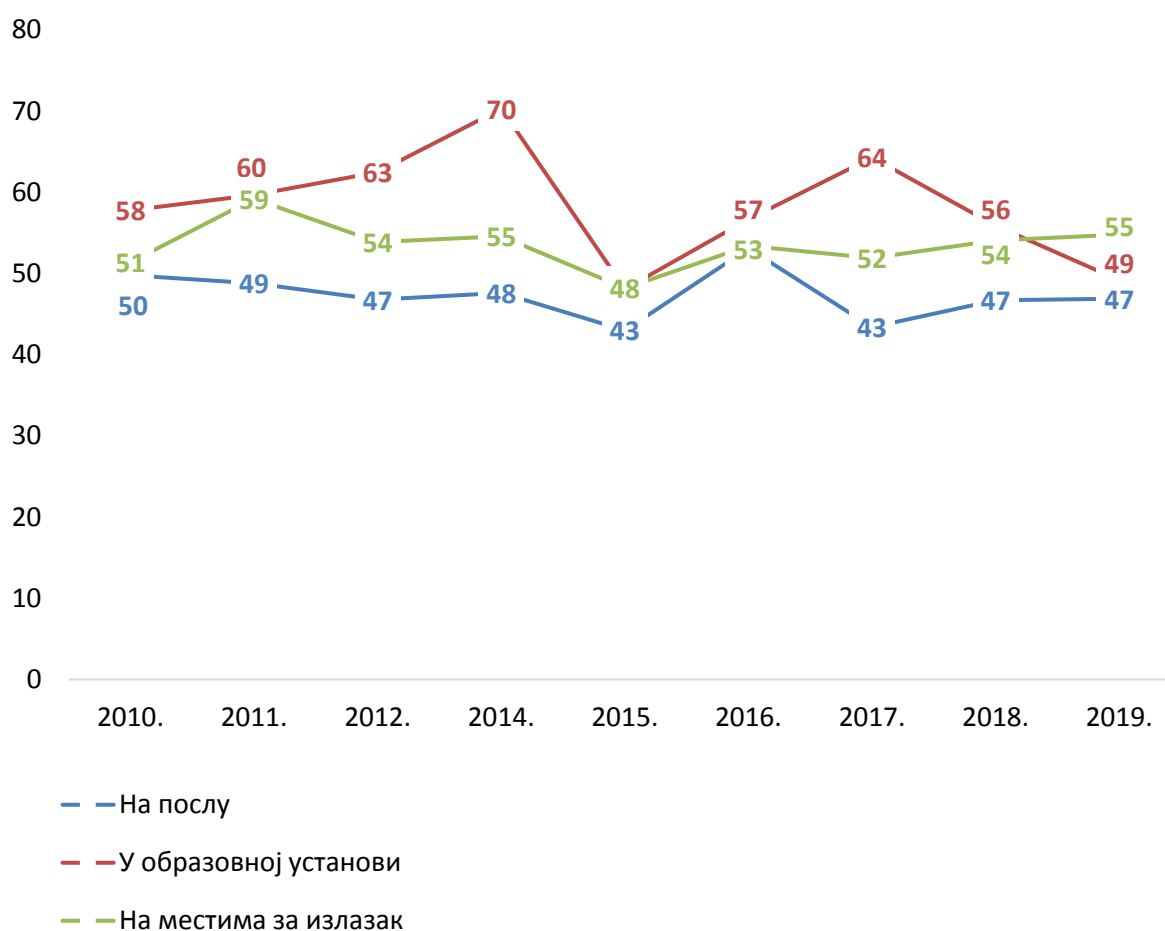
У периоду 2010–2019. године бележи се смањење процената домаћинстава у којима је пушење дозвољено у свим просторијама са 48% на 33%. Процент домаћинстава без дуванског дима је повећан са 10% у 2010. години на 14% у 2019. години, што је и даље веома низак проценат (графикон 10).

Графикон 10. Одговори одраслог становништва на питање: „Да ли је у вашем домаћинству дозвољено пушење?“, Република Србија, 2010–2019. (%)

Велики проценат становништва наводи да им изложеност дуванском диму смета (графикон 11).

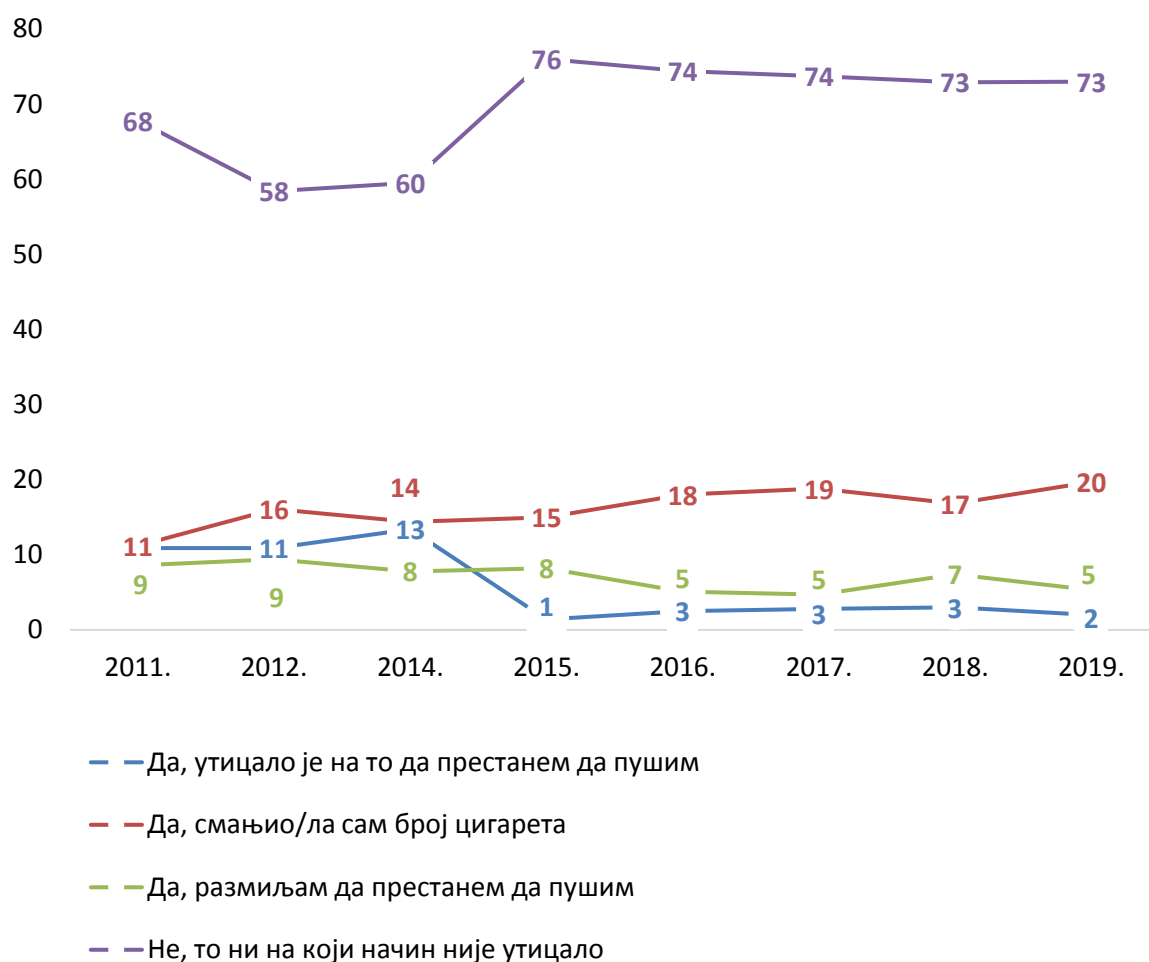
Графикон 11. Процент становништва* коме смета изложеност дуванском диму, Република Србија, 2010–2019. (%)

* Становништво које је дало одговор: „Много ми смета” или „Смета ми али не много” и које је било изложено дуванском диму од стране других пушача на одређеним местима, без обзира да ли пуше или не.

Основни циљ Закона којим се забрањује пушење на радним и јавним местима је заштита становништва од изложености дуванском диму. Истраживање је показало да је поред одређеног смањења изложености дуванском диму, Закон утицао на пушачке навике пушача, те је тако једна петина пушача у 2019. години смањила пушење због ограничења предвиђених Законом. Међутим, примећује се нарочито после 2015. године да се знатно смањио број пушача на које је Закон утицао тако да престану да пуше, са 13% у 2014. години на 2% у 2019. години (графикон 12).

Графикон 12. Одговори на питање: „Да ли је ограничење могућности пушења на јавним местима предвиђено Законом на неки начин утицало на ваше пушачке навике?“, Република Србија, 2011–2019. (%)

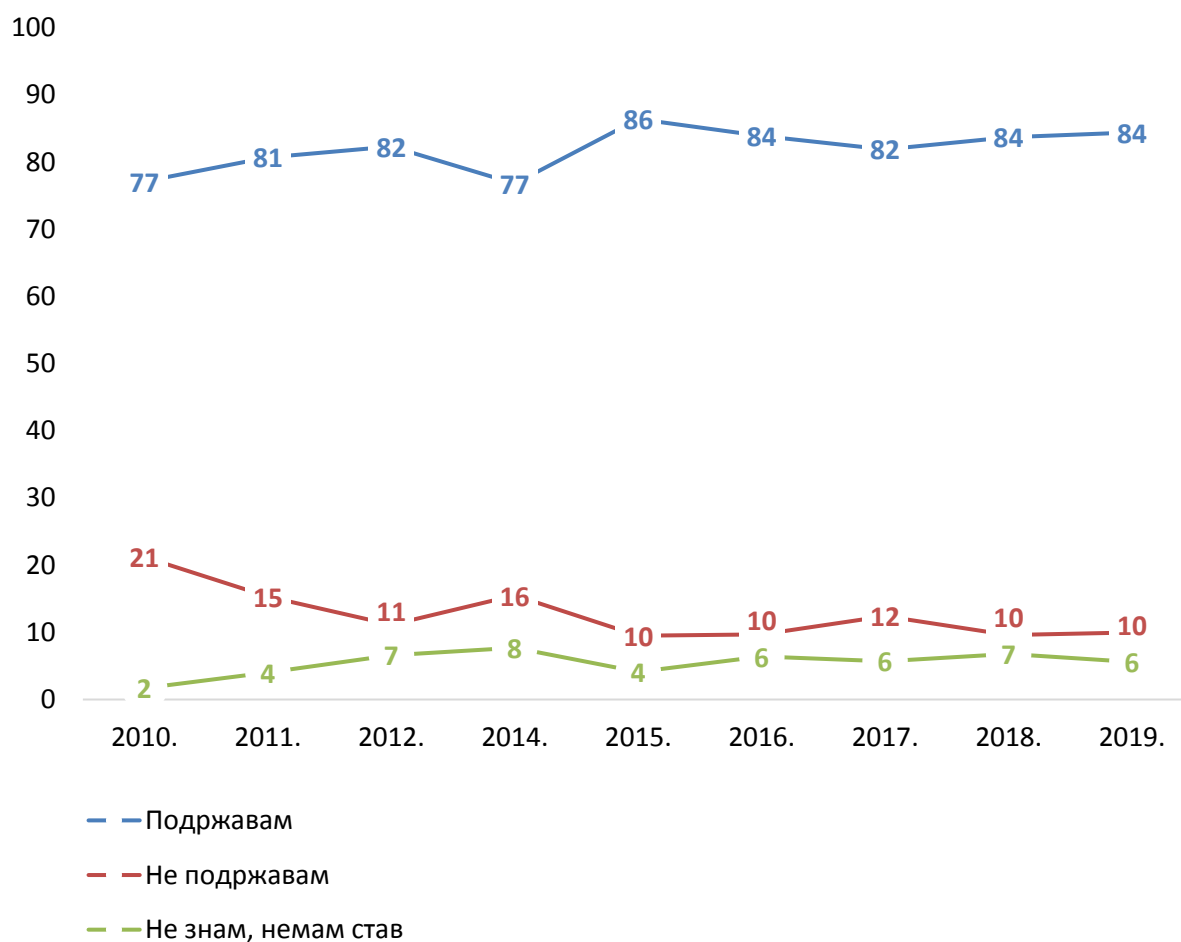

3.3. Ставови становништва у вези са пушењем и забраном пушења

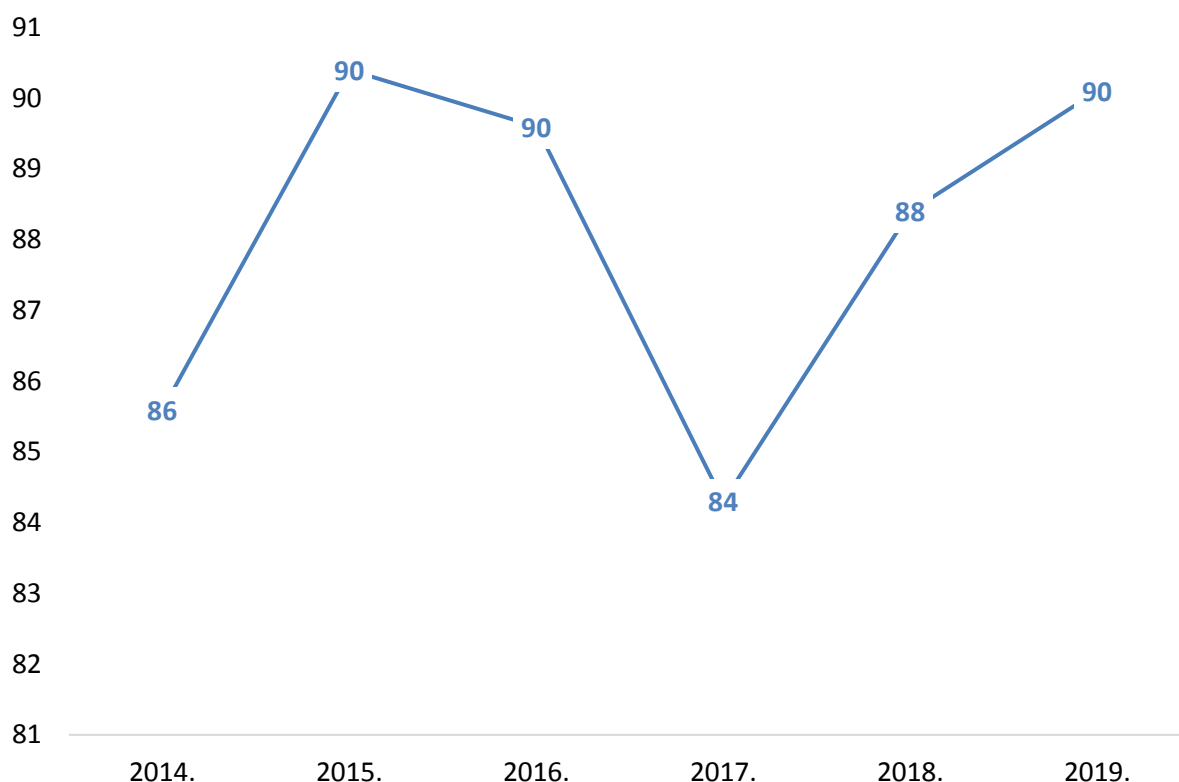
Око половине становника Србије (од 41% до 59%) у периоду истраживања у потпуности подржава Закон о заштити становништва од изложености дуванском диму, што заједно са онима који углавном подржавају Закон узрокује позитиван тренд. Број оних који не подржавају Закон благо опада (са 21,2% на 10%) (графикон 13).

Графикон 13. Подршка становништва за примену Закона о заштити становништва од изложености дуванском диму, Република Србија, 2010–2019. (%)

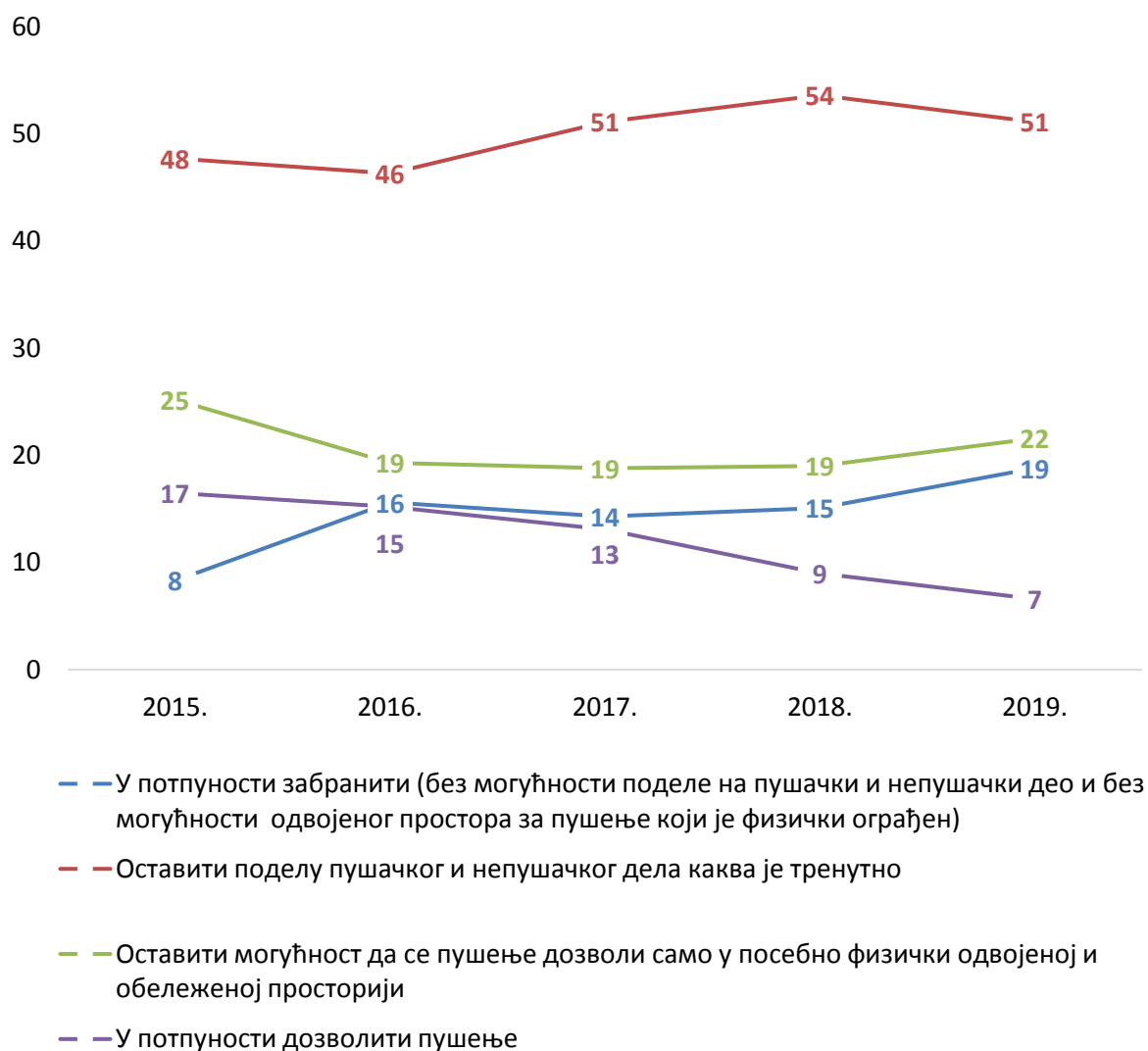
Већина становништва сматра да пушачи треба да воде рачуна где ће запалити цигарету да не би угрозили здравље других људи, и проценат становника који се слажу са овом тврдњом је порастао са 86% у 2014. години на 90% у 2019. години (графикон 14).

Графикон 14. Заступљеност становника који сматрају да пушачи треба да воде рачуна где ће запалити цигарету, Република Србија, 2014–2019. (%)

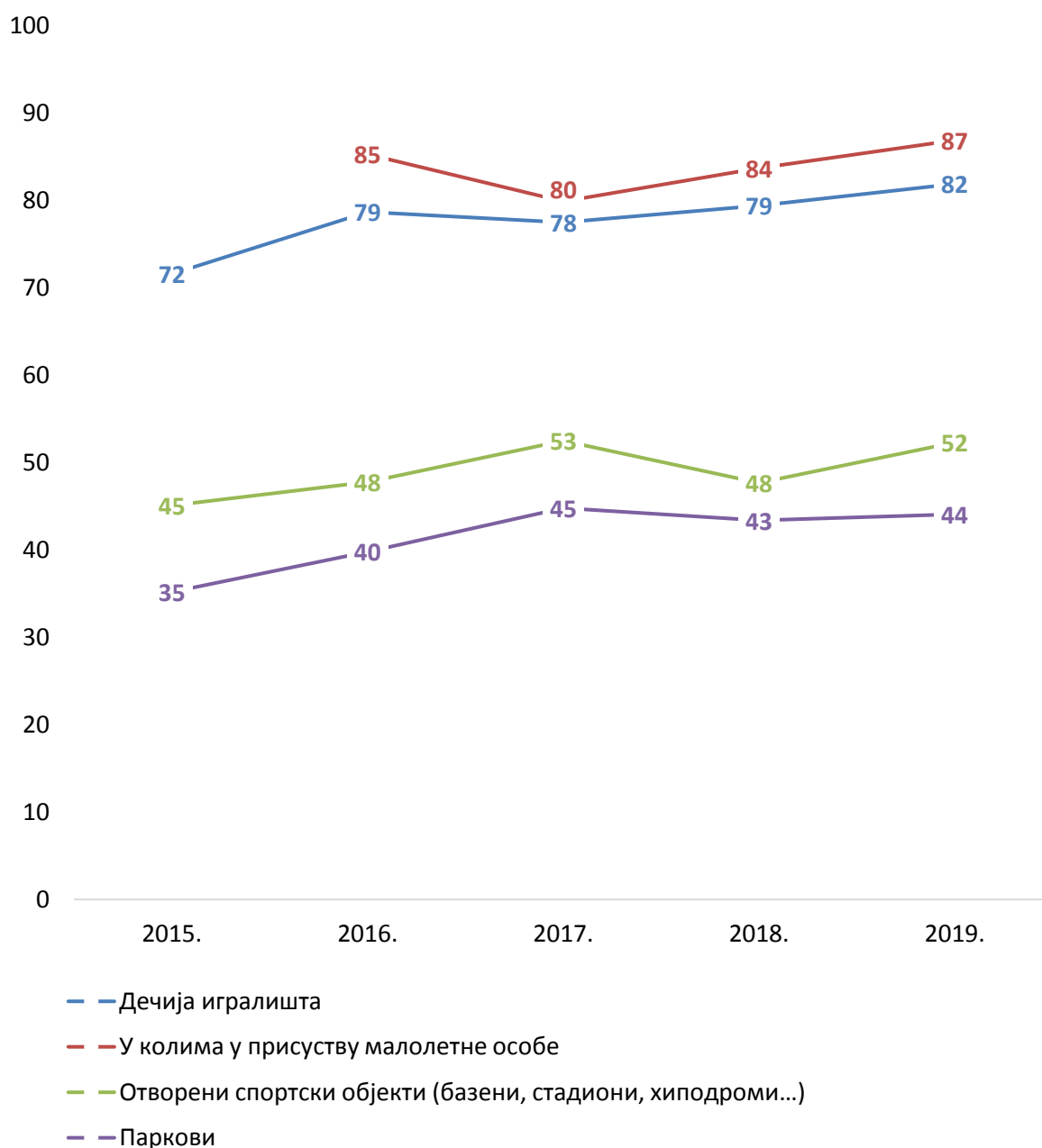
Већина становништва подржава неки облик забране пушења у угоститељским објектима. У периоду 2015–2019. године проценат становништва који сматра да треба дозволити пушење у угоститељским објектима је смањен са 17% у 2015. години на 7% у 2019. години. У истом периоду значајно је порастао проценат становништва који сматра да пушење треба у потпуности забранити у угоститељским објектима, без могућности физички одвојеног простора за пушење са 8% у 2015. на 19% у 2019. години (графикон 15).

Графикон 15. Ставови становништва о томе да ли је потребно или не забранити пушење у угоститељским објектима, Република Србија, 2015–2019. (%)

Највећи проценат одраслог становништва подржао би забрану пушења у колима у присуству малолетне особе, на дечијим игралиштима и отвореним спортским објектима, а нешто мање али ипак близу половине становништва (44%) подржало би забрану пушења и у парковима. Процент становништва који би подржао овакве мере је у порасту у периоду 2015–2019. година (графикон 16).

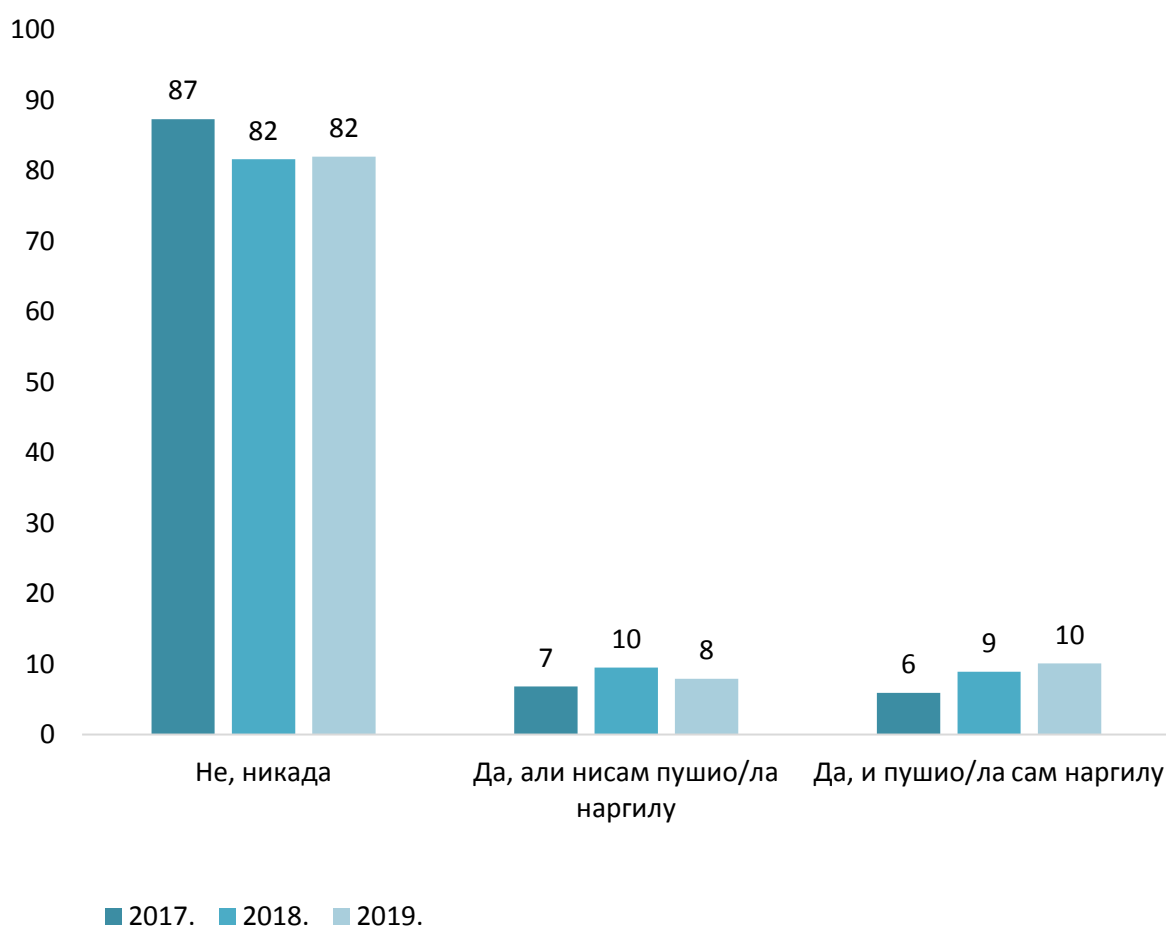
Графикон 16. Заступљеност одраслог становништва које би подржало забрану пушења, према месту, Република Србија, 2015–2019. (%)

3.4. Учесталост употребе и ставови у вези са употребом других дуванских и никотинских производа

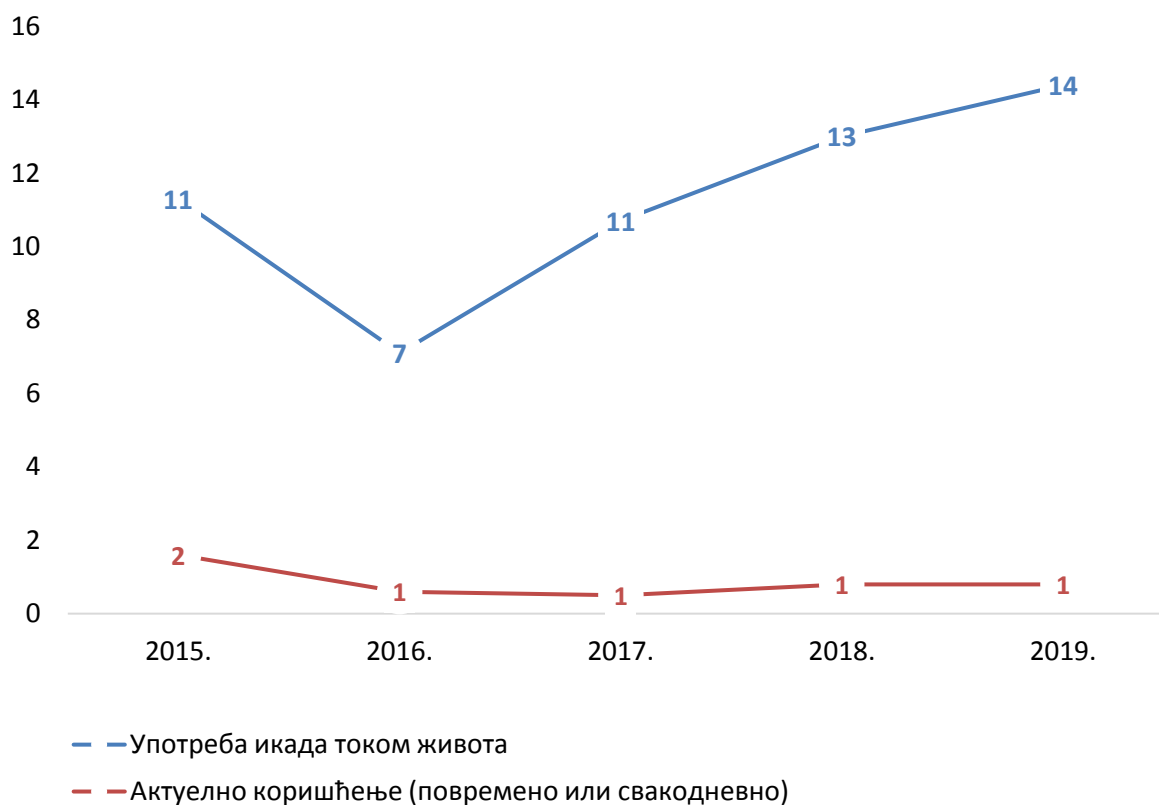
У Србији се у последње три године повећао проценат одраслих становника који су бар једном током живота пушили наргилу са 6% у 2016. години на 10% у 2010. години, као и проценат оних који су боравили у наргила бару, а да нису пушили наргиле (7% у 2015. и 8% у 2019. години) (графикон 17).

Графикон 17. Одговори на питање: „Да ли сте икада били у наргила бару?“, Република Србија, 2017–2019. (%)

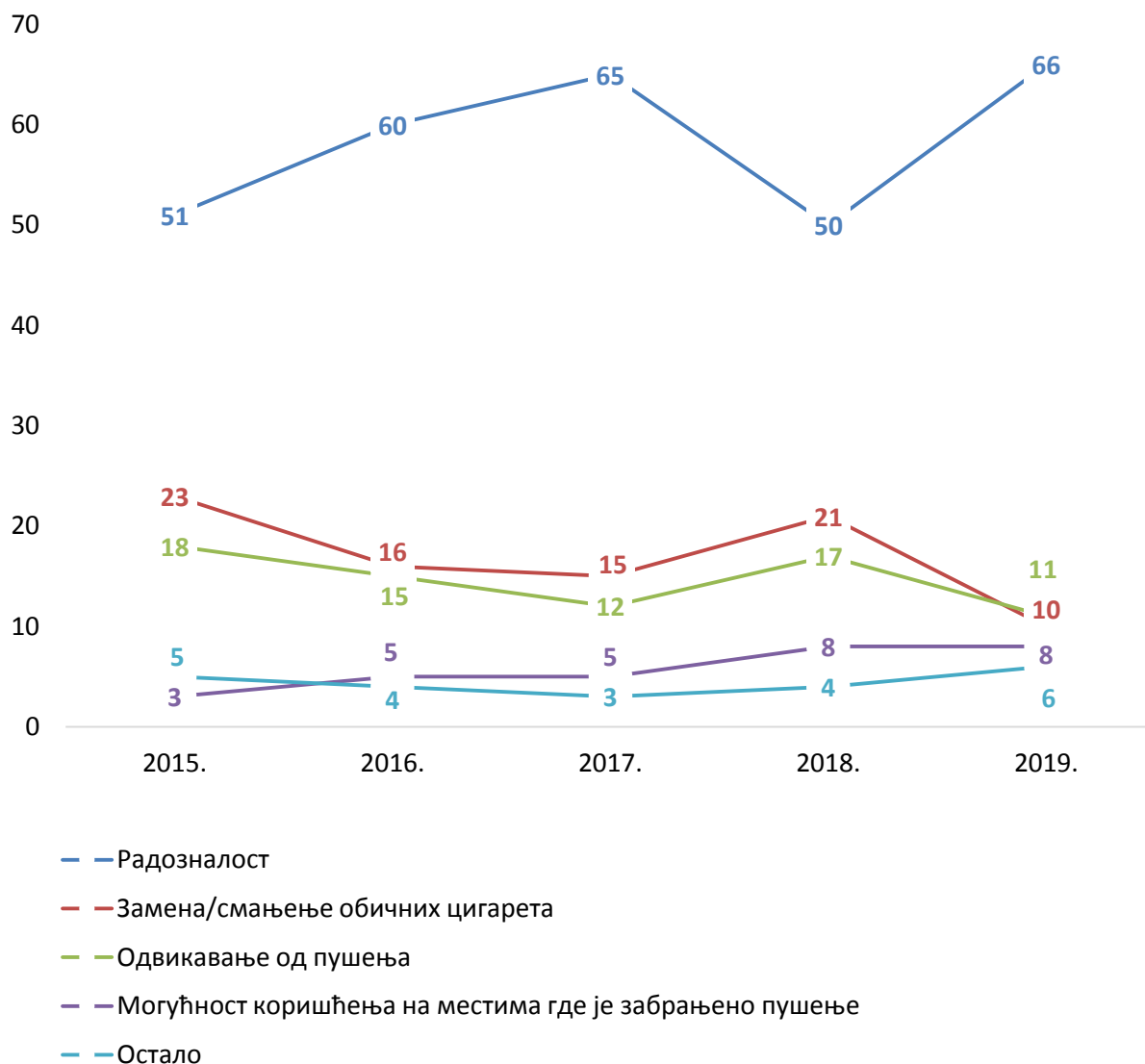
У периоду 2015–2019. године порастао је и проценат одраслих становника који су бар једном током живота пробали електронске цигарете, са 11% у 2015. на 14% у 2019. години. Највећи проценат оних који тренутно користе електронске цигарете у посматраном периоду је био 2015. године, док је у наредним годинама износио 1% (графикон 18).

Графикон 18. Коришћење електронске цигарете међу одраслим становништвом, Република Србија, 2015–2019. (%)

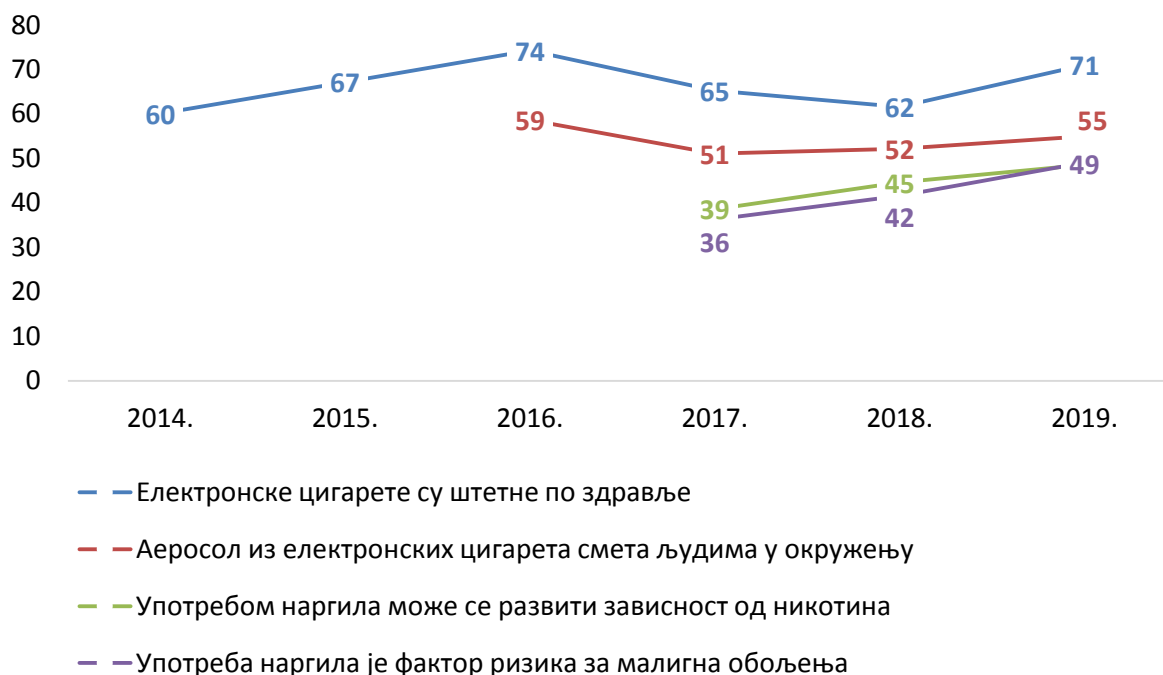
У свим годинама истраживања више од половине становника наводи да је радозналост разлог зашто су пробали електронску цигарету, док се проценат оних који наводе да их користе као замену или како би се одвикли од пушења смањује, уз повећање процента оних који су их пробали или их тренутно користе да би могли да пуше тамо где је забрањено (графикон 19).

Графикон 19. Разлози одраслог становништва за пробање електронске цигарете, Република Србија, 2015–2019. (%)

Више од половине одраслог становништва Србије сматра да аеросол електронских цигарета смета људима у окружењу. Резултати показују и да је мање од половине становништва упознато са чињеницом да се употребом наргила са дуваном може развити зависност, као што нису упознати ни са чињеницом да је употреба наргила фактор ризика за оболевање од малигних болести (графикон 20).

Графикон 20. Ставови становништва у вези са електронским цигаретама и наргилама, Република Србија, 2014–2019. (%)

У Србији је у периоду од 2017. до 2019. године проценат становништва које је пробало загреване дуванске производе порастао са 3% у 2017. години на 8% у 2019. години, а проценат оних који их тренутно користе је и даље низак (графикон 21).

Графикон 21. Употреба загреваних дуванских производа у Републици Србији, 2017–2019. (%)

4. Закључци

Резултати истраживања које је спровела Канцеларија за превенцију пушења Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ код пунолетних грађана у Србији, у периоду од 2010. до 2019. године, указују на следеће:

- У периоду од 2010. до 2019. године смањен је проценат пушача (стални и повремени) са 42% на 34%. Овај проценат је и даље веома висок и за његово смањење неопходно је спровођење мера контроле дувана заснованих на доказима у складу са Оквирном конвенцијом о контроли дувана Светске здравствене организације.
- У Србији се бележи пораст процента пушача који размишљају да престану да пуше. Највећи проценат пушача наводи да је зависност разлог зашто им је тешко да престану да пуше. Ови подаци указују на неопходност унапређења мера одвикавања од пушења како кроз јачање мреже саветовалишта за одвикавање од пушења, тако и кроз едукацију и мотивисање здравствених радника и сарадника за спровођење кратких интервенција за престанак пушења. Унапређење је стога неопходно у организационом, кадровском и методолошком погледу.
- Пресудан фактор у избору цигарета је 2015–2018. године била цена, док је 2019. године највећи проценат пушача навео укус дувана као пресудни фактор за избор цигарета, што указује на недовољно високу цену цигарета.
- Након 2014. године знатно се смањио проценат пушача на које је Закон утицао тако да престану да пуше. Ови резултати могу указати да је ослабила примена Закона, и да га треба унапредити.
- У периоду истраживања примећује се пораст процента домаћинстава у којима се нигде не пуши, али упркос порасту овај проценат је и даље веома низак.
- Изложеност дуванском диму је и даље висока на радним местима и у образовним установама упркос забрани пушења и указује на потребу боље имплементације законске регулативе којом се забрањује пушење на овим местима. Посебно је висока изложеност дуванском диму на местима за изласке у које спадају угоститељски објекти који су изузети од потпуне забране пушења.

Ефекти Закона на изложеност дуванском диму су ослабили након пете године његове примене. Ови подаци указују да је потребно унапредити законску регулативу у складу са Оквирном конвенцијом о контроли дувана потпуном забраном пушења на свим радним и јавним местима без изузетака, укључујући и потпуну забрану пушења у угоститељским објектима где је изложеност дуванском диму највећа.

- Велика већина становништва сматра да пушачи треба да воде рачуна где ће запалити цигарету да не би угрозили здравље других људи. Одрасло становништво у високом проценту подржава забрану пушења и наводи да им изложеност дуванском диму смета. Приметан је и пораст броја оних који сматрају да треба у потпуности забранити пушење у угоститељским објектима, а велики проценат становништва би подржао забрану пушења и на отвореним спортским објектима, у парковима и колима у присуству малолетне особе. Ови подаци указују да је становништво свесно неопходности заштите од дуванског дима применом Закона, и да није довољно само информисање становништва о штетности дуванског дима.
- Насупрот смањењу учесталости пушења цигарета, у порасту је проценат становника који су бар једном пушили наргиле, електронске цигарете или загреване дуванске производе. Истовремено, подаци указују да становништво није довољно упознато са ефектима ових производа, посебно наргила, и да је потребно интензивирати едукацију становништва у овој области.

5. Списак графикана

Графикон 1. Број испитаника према години истраживања, Република Србија, 2010–2019.	2
Графикон 2. Пушачки статус одраслих становника, Република Србије, 2010–2019. (%)	3
Графикон 3. Заступљеност пушача и бивших пушача, Република Србија, 2010–2019. (%)	4
Графикон 4. Жеља за престанком пушења повремених и сталних пушача, Република Србија, 2010–2019. (%)	5
Графикон 5. Одговори на питање: „Шта је за вас главна препрека што нисте до сада престали да пушите упркос жељи да престанете?“, Република Србија, 2010–2019. (%)	6
Графикон 6. Одговори пушача на питање: „Колико цигарета попушите у току дана?“, Република Србија, 2015–2019. (%)	7
Графикон 7. Број просечно попушених цигарета међу свакодневним и повременим пушачима, Република Србија, 2016–2019. (%)	8
Графикон 8. Одговори пушача на питање: „Шта је за вас пресудно код избора цигарета?“, Република Србија, 2015–2019. (%)	9
Графикон 9. Изложеност становништва дуванском диму према месту изложености, Република Србија, 2010–2019. (%)	10
Графикон 10. Одговори одраслог становништва на питање: „Да ли је у вашем домаћинству дозвољено пушење?“, Република Србија, 2010–2019. (%)	11
Графикон 11. Процент становништва коме смета изложеност дуванском диму, Република Србија, 2010–2019. (%)	12
Графикон 12. Одговори на питање: „Да ли је ограничење могућности пушења на јавним местима предвиђено Законом на неки начин утицало на ваше пушачке навике?“, Република Србија, 2011–2019. (%)	13
Графикон 13. Подршка становништва за примену Закона о заштити становништва од изложености дуванском диму, Република Србија, 2010–2019. (%)	14
Графикон 14. Заступљеност становника који сматрају да пушачи треба да воде рачуна где ће запалити цигарету, Република Србија, 2014–2019. (%)	15
Графикон 15. Ставови становништва о томе да ли је потребно или не забранити пушење у угоститељским објектима, Република Србија, 2015–2019. (%)	16
Графикон 16. Заступљеност одраслог становништва које би подржало забрану пушења, према месту, Република Србија, 2015–2019. (%)	17
Графикон 17. Одговори на питање: „Да ли сте икада били у наргила бару?“, Република Србија, 2017–2019. (%)	18
Графикон 18. Коришћење електронске цигарете међу одраслим становништвом, Република Србија, 2015–2019. (%)	19
Графикон 19. Разлози одраслог становништва за пробање електронске цигарете, Република Србија, 2015–2019. (%)	20
Графикон 20. Ставови становништва у вези са електронским цигаретама и наргилама, Република Србија, 2014–2019. (%)	21
Графикон 21. Употреба загреваних дуванских производа у Републици Србији, 2017–2019. (%) 21	

6. Референце

1. 15th anniversary of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (WHO FCTC) General messages about harms of tobacco, Доступно на:
<https://www.who.int/fctc/cop/15years/WHO-FCTC-15-Years-communications-Toolkit.pdf?ua=1>
2. WHO (2003). WHO Framework Convention on Tobacco Control. World Health Organization 2003, updated reprint 2004, 2005
3. „Службени гласник РС” (2010). Закон о заштити становништва од изложености дуванском диму

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије,
Београд

314:613.84(497.11)"2010/2019"(083.41)

НИКОЛИЋ, Надежда, 1959-

Истраживање о ефектима и ставовима у вези са Законом о заштити становништва од изложености дуванском диму : [поређење резултата од 2010. до 2019. године] / [аутори Надежда Николић, Биљана Килибарда, Јелена Гудељ Ракић]. - Београд : Институт за јавно здравље Србије "Др Милан Јовановић Батут", 2020 (Београд : Pressia). - 25 стр. : граф. прикази, табеле ; 30 см

Подаци о ауторкама преузети из колофона. - Тираж 300. -
Библиографија:
стр. 25.

ISBN 978-86-7358-115-6

1. Килибарда, Биљана, 1972- [аутор] 2. Гудељ Ракић, Јелена, 1971-
[аутор]
а) Пушење - 2010-2019 - Србија - Статистика

COBISS.SR-ID 23442185

